

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی
گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی

بررسی تطبیقی ماهیت و ملاک عیوب جسمی زنان و تأثیر آن بر فسخ
نکاح

استاد راهنما:

دکتر حسین ابوئی

استاد مشاور:

دکتر علی تولائی

پژوهش و نگارش:

فاطمه شایق

مهر ۱۳۹۰

تقدیم به:

به پدر و مادر فداکار و برادر دلسوزم که همیشه و در همه جا مشوق و پشتیبانم بوده و می‌باشند.

تقدیم به:

همسر مهربانم که سختی‌ها و مرارت‌های زندگی را برایم آسان نمود و مرا در تدوین این رساله دلگرمی بخشید.

تقدیر و تشکر:

بر خود لازم می‌دانم که از زحمات و توجهات بی دریغ استاد بزرگوار و ارجمندم آقای دکتر حسین ابویی تشکر و قدردانی کنم، که بدون حمایت‌ها و راهکارهای ایشان این پژوهش به سرانجام نمی‌رسید. همچنین از استاد محترم آقای دکتر علی تولائی که در انجام این پژوهش مرا از رهنمودهای ارزنده خویش بهره‌مند ساختند، تقدیر و تشکر می‌نمایم.

چکیده

در متون فقهی یکی از اسباب اثبات کننده خیار فسخ نکاح برای زوج، وجود برخی عیوب در زوجه دانسته شده است. ارزیابی تطبیقی آرای فقها در این زمینه، نشان دهنده آن است که هرچند، اکثر فقها در مورد ثبوت خیار فسخ نکاح برای زوج در صورت معیوب بودن زوجه اتفاق نظر دارند، اما در شمارش تعداد عیوب زوجه، آرای مختلفی از آن‌ها وارد شده است. مطالعه تطبیقی ماهیت عیوب مجوز فسخ نکاح در متون فقهی اسلامی و قوانین احوال شخصیه کشورهای عربی، بیانگر آن است که مواردی از قبیل: مسری بودن بیماری و سرایت آن به زوج یا فرزندان در آینده، حصول انزجار و تنفر در زوج و عدم امکان آمیزش و تمتع جنسی، ملاک فسخ نکاح در عیوب جسمانی زنان است. بررسی تطبیقی آرای فقها در بحث درمان عیوب، نشان دهنده آن است که هرچند گروهی از فقها، معالجه فوری عیوب را، مسقط خیار فسخ نکاح می‌دانند، اما اکثر آنان، قید فوریت را لازم ندانسته‌اند. اگرچه اکثر فقها قائل به حصری و تعبدی بودن عیوب مجوز فسخ نکاح هستند، تمثیلی دانستن عیوب و قائل شدن به این که، در صورت وجود ملاک‌های مذکور در سایر عیوب غیرمنصوص، این عیوب نیز سبب پدید آمدن خیار فسخ نکاح برای زوج می‌شوند، به حقیقت نزدیک‌تر است.

کلمات کلیدی:

عیوب جسمانی زنان، فسخ نکاح، بیماری‌های پوستی، بیماری‌های حرکتی، بیماری‌های مزمن، بیماری‌های دستگاه تناسلی.

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۲	طرح تحقیق.....
۳	۱- تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق.....
۴	۲- سابقه تحقیق.....
۵	۳- فرضیه‌های تحقیق.....
۷	فصل اول: کلیات.....
۸	۱-۱ تعریف و ماهیت عقد نکاح.....
۱۰	۳-۱ اسباب انحلال نکاح.....
۱۰	۱-۳-۱ انفساخ.....
۱۱	۲-۳-۱ طلاق.....
۱۱	۳-۳-۱ فسخ و موجبات آن.....
۱۳	۱-۳-۳-۱ خیار تخلف از شرط صفت.....
۱۴	۲-۳-۳-۱ تدلیس.....
۱۴	۳-۳-۳-۱ عیب.....
۱۷	۴-۱ مروری بر گزارش‌های اهل سنت و احادیث منقول از ائمه اطهار علیهم السلام.....
۳۲	۵-۱ زمان اعتبار عیوب مجوز فسخ نکاح.....
۳۵	۶-۱ موارد سقوط خیار فسخ نکاح.....
۳۶	فصل دوم: بیماری‌های پوستی.....
۳۷	۱-۲ برص.....
۳۷	۲-۱-۲ ماهیت برص در پزشکی.....
۳۸	۳-۱-۲ خاستگاه و اطلاعات نخستین در مورد برص.....
۳۹	۴-۱-۲ برص در قرآن کریم.....
۴۰	۵-۱-۲ ماهیت برص در متون فقهی.....
۴۰	۶-۱-۲ اقوال فقها در مورد برص.....
۴۴	۱-۶-۱-۲ ادله مجوز خیار فسخ نکاح در برص.....

۴۶	..... ۲-۶-۱-۲ اختلاف نظر در برص
۴۶	..... ۷-۱-۲ بَهَق
۴۷	..... ۲-۲ جذام
۴۸	..... ۱-۲-۲ جذام در پزشکی
۴۸	..... ۲-۲-۲ واژه شناسی جذام
۴۹	..... ۳-۲-۲ خاستگاه و اطلاعات نخستین در مورد جذام
۵۰	..... ۴-۲-۲ ماهیت جذام در متون فقهی
۵۱	..... ۵-۲-۲ اقوال فقها در مورد جذام
۵۴	..... ۱-۵-۲-۲ ادله مجوز خیار فسخ نکاح در جذام
۵۵	..... ۲-۵-۲-۲ مسائل فرعی
۵۵	..... ۱-۲-۵-۲-۲ اثبات بیماری جذام
۵۶	..... ۲-۲-۵-۲-۲ اختلاف نظر در مورد جذام
۵۷	..... ۳-۲-۵-۲-۲ جذام والدین و جدّ زوجه
۵۷	..... ۴-۲-۵-۲-۲ افزایش جذام
۵۸	..... ۵-۲-۵-۲-۲ عارض شدن جذام در نقطه‌ای دیگر بعد از رضایت به آن
۵۹	..... ۶-۲-۵-۲-۲ عارض شدن جذام بعد از رضایت به بیماری برص زوجه
۵۹	..... ۷-۲-۵-۲-۲ زائل شدن جذام
۶۰	..... ۸-۲-۵-۲-۲ حادث شدن عیب در زوج و زوجه
۶۱	..... ۶-۲-۲ آرای دادگاه‌ها
۶۲	..... ۳-۲ نتیجه گیری
۶۳	..... فصل سوم: بیماری‌های دستگاه تناسلی
۶۵	..... ۱-۳ قَرَن و عَقَل
۶۵	..... ۱-۱-۳ معنای لغوی
۶۶	..... ۲-۱-۳ مفهوم فقهی
۶۸	..... ۳-۱-۳ تأثیر قرن و عفل در فسخ نکاح
۶۸	..... ۱-۳-۱-۳ اقوال فقها
۷۰	..... ۲-۳-۱-۳ ادله مجوز خیار فسخ نکاح در قرن و عفل

۷۴	۳-۳-۱-۳ تحلیل و ارزیابی
۷۹	۳-۳-۱-۳ نتیجه گیری
۸۰	۳-۲-۲ رتق
۸۰	۳-۲-۱ ماهیت رتق در متون فقهی
۸۱	۳-۲-۲ اقوال فقها در مورد رتق
۸۴	۳-۲-۲-۱ طریقه اثبات
۸۴	۳-۲-۳ تحلیل و ارزیابی
۸۷	۳-۲-۴ نتیجه گیری
۸۷	۳-۲-۵ بیماری‌های ملحق به رتق
۸۹	۳-۳ افضا
۸۹	۳-۳-۱ ماهیت افضا در فقه
۹۲	۳-۳-۲ اقوال فقها پیرامون افضا
۹۳	۳-۳-۱ ادله مثبت خیار فسخ در افضا
۹۴	۳-۴ ناباروری (عقم)
۹۴	۳-۴-۱ اقوال فقها در مورد عقم
۹۵	۳-۴-۱ ادله مسقط خیار فسخ در عقم
۹۷	۳-۴-۲ نتیجه گیری
۹۷	۳-۵ خُنْثی
۹۷	۳-۵-۱ خنثی مشکل
۹۸	۳-۵-۲ خنثی واضح
۱۰۰	۳-۶ عیوب خاص در متون فقهی اهل سنت
۱۰۰	۳-۶-۱ بوی بد (بَخْر)
۱۰۲	۳-۶-۲ عارض شدن حدث در هنگام آمیزش (عَدِیْطَه)
۱۰۳	۳-۶-۳ استحاضه
۱۰۴	۳-۶-۴ بواسیر و زخم‌های مقعد
۱۰۵	فصل چهارم: بیماری‌های چشم و اختلالات بینایی
۱۰۶	۴-۱ نابینایی

- ۱-۱-۴-۱ نایب‌نایی از دو چشم (عمی)..... ۱۰۶
- ۱-۱-۴-۲ نایب‌نایی از یک چشم (عور)..... ۱۱۱
- ۲-۴-۲ اختلالات بینایی..... ۱۱۲
- فصل پنجم: بیماری‌های حرکتی و مزمن..... ۱۱۴
- ۱-۵-۱ لنگی (عرج)..... ۱۱۵
- ۱-۱-۵-۱ اقوال فقها در مورد عرج..... ۱۱۶
- ۲-۱-۵-۲ نتیجه‌گیری..... ۱۲۳
- ۲-۵-۲ ابعاد..... ۱۲۳
- ۳-۵-۳ زمانه..... ۱۲۴
- ۱-۳-۵-۱ اقوال فقها در مورد زمانه..... ۱۲۵
- ۱-۱-۳-۵-۱ ادله مثبت خیار فسخ نکاح در زمانه..... ۱۲۶
- ۲-۳-۵-۲ تحلیل و ارزیابی..... ۱۲۸
- ۴-۵-۴ بیماری‌های ایدز..... ۱۲۹
- ۱-۴-۵-۱ تحلیل و ارزیابی..... ۱۳۰
- ۲-۴-۵-۲ مروری بر استفتائات..... ۱۳۱
- فصل ششم: قابل درمان بودن عیوب و تأثیر آن بر فسخ نکاح..... ۱۳۴
- ۱-۶-۱ تمایل زوجه برای درمان..... ۱۳۵
- ۲-۶-۲ امتناع زوجه از درمان و معالجه..... ۱۳۶
- ۳-۶-۳ ملاک فسخ نکاح در مبحث درمان..... ۱۳۷
- ۱-۳-۶-۱ فوری بودن امکان درمان عیب..... ۱۳۷
- ۲-۳-۶-۲ درمان و معالجه عیب..... ۱۳۸
- ۴-۶-۴ قابلیت درمان عیوب، در زمان حاضر..... ۱۴۰
- ۵-۶-۵ هزینه درمان..... ۱۴۰
- فصل هفتم: ملاک فسخ نکاح در عیوب جسمانی زوجه..... ۱۴۱
- ۱-۷-۱ نظریه حصری بودن عیوب موجب فسخ نکاح..... ۱۴۲
- ۲-۷-۲ نظریه تمثیلی بودن عیوب موجب فسخ نکاح..... ۱۴۴
- ۳-۷-۳ نتیجه‌گیری..... ۱۴۵

۱۴۷ ..... جمع بندی و نتیجه گیری

۱۵۰ ..... فهرست منابع

عقد نکاح، عقدی لازم است، به این معنی که پس از انعقاد، زوجین ملزم به رعایت مفاد آن هستند. در فقه و حقوق اسلامی، طلاق و فسخ در زمره اسباب انحلال نکاح پیش بینی شده است. در قرآن آیه‌ای در مورد فسخ نکاح و عیوب مجوز فسخ نکاح، ملاحظه نمی‌گردد. روایات نیز به عنوان مهم‌ترین ادله فسخ نکاح به واسطه عیوب، از لسان واحدی برخوردار نیستند. در متون حقوقی نیز با وجود مطالعات فراوان پیرامون طلاق و اسباب آن، فسخ نکاح، اسباب و موجبات آن به صورت همه جانبه و با جزئیات مورد مطالعه و ارزیابی قرار نگرفته است.

از نظر فقهای اسلامی، یکی از عوامل مجوز فسخ نکاح، وجود برخی عیوب در زن یا مرد است. تعدادی از عیوب مجوز خیار فسخ نکاح، مشترک میان زن و مرد و برخی نیز مختص به هر یک از آنان است. منظور از عیوب مشترک، عیوبی است که هرگاه در یکی از طرفین وجود داشته باشد، سبب ایجاد حق فسخ برای طرف مقابل خواهد بود. مشهور فقهای امامیه، تنها بیماری جنون را از عیوب مشترک مجوز خیار فسخ نکاح دانسته‌اند. در این پژوهش به دلیل گستردگی مطالب، تنها عیوب جسمانی خاص زنان مورد بررسی قرار گرفته است.

تحقیق حاضر در هفت فصل تدوین گردیده است. فصل اول به کلیات و مفاهیم بنیادینی می‌پردازد که در طول تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. در فصل دوم بیماری‌های برص و جذام تحت عنوان بیماری‌های پوستی مجوز فسخ نکاح مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم، عیوبی مانند: قرن، عفل، رتق، افضا، نازی، خنثی و برخی عیوب خاص موجود در متون فقهی اهل سنت، تحت عنوان بیماری‌های دستگاه تناسلی مثبت خیار فسخ نکاح، ذکر شده است. در فصل چهارم، از عیوبی مانند نابینایی از دو چشم، نابینایی از یک چشم، شب کوری و ضعف قوه بینایی همراه با ریزش مداوم اشک؛ در ذیل عنوان بیماری‌های چشم و اختلالات بینایی بحث شده است. در فصل پنجم، به عرج و اقعاد، تحت عنوان بیماری‌های حرکتی مجوز فسخ نکاح و به زمانه و ایدز به عنوان بیماری‌های مزمن مجوز خیار فسخ نکاح، پرداخته شده است. در فصل ششم، تأثیر درمان عیوب، بر اسقاط خیار فسخ مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل هفتم که آخرین فصل است، دیدگاه‌ها و آراء فقها پیرامون حصری یا تمثیلی بودن عیوب مجوز فسخ نکاح، نقد و بررسی شده است.

طرح تحقیق

۱- تعریف مسأله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق

در شریعت اسلام عقد نکاح دارای اهمیت و جایگاه خاصی است؛ زیرا باعث تشکیل خانواده می‌شود. عقد نکاح از نظر ماهیت جزء عقود لازم است و بدون رضایت طرفین و به صورت یک طرفه قابل فسخ نیست. همان طوری که عقد نکاح از طریق طلاق انحلال می‌یابد، به واسطه وجود برخی عیوب در زن و مرد نیز قابل فسخ است. این عیوب به سه دسته تقسیم می‌شوند: عیوب مشترک میان زن و مرد، عیوب مختص مرد، عیوب مختص زن. در این پژوهش تنها ماهیت و ملاک عیوب جسمانی زنان که مجوز فسخ نکاح می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

مشهور فقهای امامیه بیماری‌های پوستی، بیماری‌های مانع آمیزش، نابینایی و زمین‌گیری در زوجه را مجوز فسخ نکاح دانسته‌اند. مالکیه، شافعیه و حنابله بیماری‌های پوستی، بیماری‌های مانع آمیزش و عیوبی مانند: ریزش ادرار در هنگام نزدیکی را مجوز فسخ نکاح دانسته‌اند. بر اساس دیدگاه رایج در میان حنفیه در صورت معیوب بودن زن، نکاح فسخ نمی‌شود، بلکه شوهر تنها حق طلاق دارد. از آنجا که در قرآن آیه‌ای در مورد فسخ نکاح و عیوب مجوز فسخ نکاح نیامده است، مهم‌ترین ادله در مورد عیوب مجوز فسخ نکاح، روایات است. به نظر می‌رسد اختلاف نظر فقها در شمارش عیوب جسمانی زنان ناشی از یکسان نبودن لسان روایات و اختلاف برداشت فقها از آن است. با توجه به تمامی این مباحث در این پژوهش سعی می‌شود به سؤالات ذیل پاسخ داده شود:

۱- ملاک عیوب جسمانی زنان چیست؟

۲- ملاک عیوب جسمانی زنان حصری است یا تمثیلی؟

۳- چنانچه برخی عیوب جسمانی زنان با اعمال جراحی قابل درمان باشد آیا قبول درمان بر زن واجب است؟ در صورتی که زن درمان را قبول کند و بیماری درمان شود، آیا زوج همچنان خیار فسخ دارد؟

۴- ماهیت و مصادیق عیب «زمانه» در زنان چیست؟ آیا می‌توان ملاک مشترکی استخراج کرد و بر اساس این ملاک مشترک، بیماری‌هایی مانند سرطان، ایدز، هیپاتیت B و Ms را مشمول عیوب مجوز فسخ نکاح دانست؟

هدف از اجرا این تحقیق: ارائه پاسخ مناسب به سؤالات پژوهشی فوق، زمینه لازم و مناسبی را برای رفع ابهام، اصلاح و شفافیت هرچه بیشتر قوانین مدنی مربوط به حقوق خانواده فراهم می‌کند.

نتیجه این پژوهش می‌تواند مورد استفاده مراجع قضایی، وکلا، مشاوران خانواده، طلاب حوزه‌های علمیه و دانشجویان رشته فقه و حقوق قرار گیرد.

۲- سابقه تحقیق

با بررسی که اینجانب پیرامون این موضوع انجام دادم کتاب، پایان نامه و مقاله مستقلی که ماهیت و ملاک عیوب جسمانی زنان را مورد بررسی قرار داده باشد، یافت نشد، اگر چه مبحث عیوب مجوز فسخ نکاح در کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. مهم‌ترین این نوشته‌ها عبارتند از:

الف) کتاب‌ها:

صفایی، حسین و امامی، اسد الله، *حقوق خانواده؛ نکاح و انحلال آن (فسخ و طلاق)*. در این کتاب تنها ماهیت عیوب جسمانی زنان بدون توجه به ملاک آن و بحث قابل درمان بودن عیوب به شکلی مختصر مورد بررسی قرار گرفته است.

کاتوزیان، ناصر، *دوره مقدماتی حقوق خانواده*. در این کتاب تنها به بحث قابل درمان بودن عیوب جسمانی زنان به شکلی مختصر پرداخته شده است.

محقق داماد، سید مصطفی، *بررسی فقهی حقوق خانواده: نکاح و انحلال آن، مواد ۱۰۳۴ تا ۱۱۵۷ قانون مدنی*. در این کتاب به شکلی مختصر به ماهیت عیوب جسمانی زنان بدون توجه به ملاک آن پرداخته شده است.

ب) پایان نامه‌ها:

حسنی، علیرضا، *موجبات فسخ نکاح در حقوق ایران و مطالعه تطبیقی آن*، به راهنمایی اسدالله امامی، دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۴ش. در این پایان نامه عیوب جسمانی زنان و مردان، تدلیس و خیار تخلف از شرط، چگونگی اعمال خیار، فوری بودن خیار فسخ مورد بررسی قرار گرفته است. البته باید توجه داشت که در خصوص عیوب جسمانی زنان تنها به ذکر ماهیت این عیوب اکتفا شده و ملاک این عیوب مورد بررسی قرار نگرفته است.

ج) مقالات:

استادی، رضا، «عیوب موجب فسخ نکاح»، *مجله فقه اهل بیت علیهم السلام*، شماره ۵۹-۵۸، تابستان و پاییز ۱۳۸۸ش، صص ۹۴-۱۲۸. در این مقاله تنها روایات وارده در مورد عیوب موجب فسخ

مورد بررسی و طبقه بندی واقع شده است. اما به بررسی ماهیت و ملاک عیوب جسمانی زنان پرداخته نشده است.

آبادی، اسماعیل، «عیوب موجب فسخ نکاح حصری یا تمثیلی با تکیه بر مبانی اجتهادی استاد مطهری»، مجله کاوشی نو در فقه اسلامی، شماره ۳۹، ۱۳۸۳ش، صص ۲۸۸-۳۰۹. در این مقاله تنها ملاک عیوب جسمانی زنان به شکلی مختصر مورد بررسی واقع شده است.

جمالی، محمد، «تأثیر عیوب و بیماری‌ها در فسخ نکاح از دیدگاه قانون مدنی و فقها»، مقالات و بررسیها، شماره ۸۶، زمستان ۱۳۸۶ش، صص ۶۱-۸۰. در این مقاله ماهیت عیوب جسمانی زنان به شکلی مختصر مورد بررسی واقع شده است.

نکته قابل توجه در تمامی این نوشته‌ها آن است که بحث اصلی و محور مسأله تحقیق در هیچ یک از موارد فوق، شناسایی ماهیت و ملاک عیوب جسمانی نیست، اگر چه به طور پراکنده به آن اشاره شده است. از این رو، تحقیق حاضر از نظر طرح مسأله ملاک عیوب جسمانی زنان و بررسی تطبیقی آن در مذاهب ماندگار فقهی، جدید محسوب می‌شود.

۳- فرضیه‌های تحقیق

۱- عواملی چون ایجاد تنفر و افسردگی زوج در روابط زناشویی، عدم امکان درمان، عدم امکان آمیزش در متون فقهی و روایی ملاک تعمیم بیماری‌های جسمانی به موارد مشابه است.

۲- ذکر عیوب جسمانی زنان در روایات از باب تمثیل است.

۳- اگر برخی عیوب جسمانی زنان با اعمال جراحی قابل درمان باشد، زوج خیار فسخ ندارد.

۴- مراد از «زمانه» بیماری مزمن و طولانی است. بنابراین می‌توان بیماری‌های مهلک و واگیرداری مانند ایدز، سرطان، هیپاتیت B و MS را که تنها در آخرین مراحل، فرد را خانه نشین می‌کند و یا از پای در می‌آورد، مصداق عیب «زمانه» دانست و قائل به ثبوت حق فسخ به واسطه وجود آن‌ها قبل از عقد شد.

این پژوهش به روش فیش برداری و تحلیل علمی داده‌ها از منابع فقهی، حقوقی، رسائل عملیه و استفتائات انجام می‌گیرد. ماهیت و ملاک عیوب جسمانی زنان و تأثیر آن در فسخ نکاح به شیوه‌ای تطبیقی بین آرای امامیه و فقهای اهل سنت مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

فصل اول

کلیات

۱-۱ تعریف و ماهیت عقد نکاح

در متون فقهی تعریف خاصی از نکاح به عمل نیامده است، اما با توجه به آن که بحث پیرامون آن، در معاملات و در ذیل عقود مطرح شده^۱، نکاح، یک رابطه حقوقی دو طرفه است. در برخی از کتب نیز نکاح در ذیل احوال شخصیه مطرح شده است^۲. در متون حقوقی، نکاح عبارت است از: رابطه‌ای حقوقی - عاطفی که به واسطه عقد بین زن و مرد منعقد می‌شود و به آن‌ها حق زندگی مشترک با یکدیگر را می‌دهد. مظهر بارز این رابطه، حق تمتع جنسی است^۳.

هرچند حنفیه، مالکیه و حنابله، نکاح را از امور عبادی دانسته‌اند، اما شافعیه بر این باورند که نکاح از امور عبادی نیست؛ زیرا اگر از امور عبادی بود، ازدواج فرد کافر صحیح نبود. افزون بر این در آن قصد تقرب لازم نیست^۴.

به اعتقاد فقهای امامیه، در نکاح شائبه عبادی بودن وجود دارد؛ زیرا نکاح مانند عبادات از امور توقیفی^۵ است، از این رو سیره عقلا و سکوت شارع کفایت نمی‌کند، بلکه در هر موردی نیازمند بیان شارع است و لذا در هنگام شک در مورد آن، «اصالة الفساد» جاری می‌شود^۶.

۱- نک: محقق حلی، جعفر، *شرائع الاسلام*، چاپ دوم، مؤسسه اسماعیلیان، قم، ۱۴۰۸ق، ج ۲، ص ۲.

۲- مغنیه، محمد جواد، *الفقه علی المذاهب الخمسة*، چاپ دهم، دار التیار الجدید- دارالجواد، بیروت، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۵؛ زحیلی، وهبه، *الفقه الاسلامی و ادلته*، چاپ چهارم، دارالفکر، دمشق، ۱۹۹۷م، ج ۹، ص ۶۴۸۷.

۳- محقق داماد، سید مصطفی، *بررسی فقهی حقوق خانواده- نکاح و انحلال آن*، چاپ اول، قم، بی تا، ص ۲۲.

۴- زحیلی، وهبه، همان کتاب، ج ۹، صص ۶۵۲۳-۶۵۲۱.

۵- متوقف بر بیان شارع.

۶- کرکی، علی، *جامع المقاصد فی شرح القواعد*، چاپ دوم، مؤسسه آل بیت علیهم السلام، قم، ۱۴۱۴ق، ج ۱۳، ص ۱۸۳؛ شهید ثانی، زین الدین، *مسالك الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام*، چاپ اول، مؤسسه المعارف الاسلامیه، قم،

۱۴۱۳ق، ج ۷، ص ۸۶؛ نجفی، محمد حسن، *جواهرالکلام فی شرح شرائع الاسلام*، چاپ هفتم، دارالاحیاء التراث العربی،

بیروت، بی تا، ج ۲۹، ص ۱۳۳؛ مکارم شیرازی، ناصر، *انوارالفقاهة- کتاب النکاح*، چاپ اول، انتشارات مدرسه امام علی

بن ابی طالب علیه السلام، قم، ۱۴۲۵ق، ص ۲۵؛ همو، *کتاب النکاح*، چاپ اول، انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب

علیه السلام، قم، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۱۷.

۱-۲ اقسام نکاح

در زمان جاهلیت برخی از انواع نکاح مانند، نکاح شغار^۱ وجود داشت، که اسلام آن را منسوخ و باطل دانسته است.^۲ از منظر شریعت اسلام، عقد نکاح بر دو قسم است:

الف- نکاح دائم

هرچند قانون مدنی ایران، تعریف صریحی از نکاح دائم ارائه ننموده است، اما با توجه به ماده ۱۰۷۵ که در مورد نکاح منقطع است، تعریف نکاح دائم روشن می‌شود.^۳ از این رو، نکاح دائم، رابطه‌ای است که برای همیشه بین زن و شوهر برای تشکیل خانواده منعقد می‌شود، که به اعتبار همیشگی بودن، دائم نامیده می‌شود.^۴

ب- نکاح منقطع

با توجه به ماده ۱۰۷۵ قانون مدنی، نکاح منقطع، نکاحی است که برای مدت معینی منعقد می‌شود.

هرچند اصل مشروعیت نکاح موقت، مورد قبول همه فقهای اسلامی است^۵، فقهای اهل سنت اتفاق نظر دارند، نکاح موقت منسوخ شده و حرام و باطل است.^۶

تفاوت نکاح منقطع با دائم، مواردی مانند ذکر مدت، عدم نفقه و ارث است.^۷

۱- نکاح شغار عبارت است از آن که هریک از دو ولی، با مهر قراردادن دخترانشان، آن دو را به عقد یکدیگر در آورند. نک: شهید ثانی، زین الدین، *الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة*، چاپ اول، کتاب فروشی داوری، قم، ۱۴۱۰ق، ج ۵، ص ۲۴۴.

۲- محقق حلی، جعفر، همان کتاب، ج ۲، ص ۲۴۵؛ علامه حلی، حسن، *قواعد الاحکام فی معرفة الحلال و الحرام*، چاپ اول، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۹؛ شهید ثانی، زین الدین، همان کتاب، ج ۷، ص ۴۲۰؛ طباطبایی، سید علی، *ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل*، چاپ اول، مؤسسه آل بیت علیهم السلام، قم، ۱۴۱۸ق، ج ۱۱، ص ۳۹۰؛ نجفی، محمد حسن، همان کتاب، ج ۳۰، ص ۱۲۸.

۳- محقق داماد، سید مصطفی، همان کتاب، ص ۲۱۱؛ طاهری، حبیب الله، *حقوق مدنی*، چاپ دوم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم، ۱۴۱۸ق، ج ۳، ص ۱۵۶.

۴- امامی، سید حسن، *حقوق مدنی*، انتشارات اسلامیة، تهران، بی تا، ج ۴، ص ۲۶۹.

۵- شهید ثانی، زین الدین، همان کتاب، ج ۵، ص ۲۴۵؛ مغنیه، محمد جواد، همان کتاب، ج ۲، ص ۳۶۶.

۶- زحیلی، وهبه، همان کتاب، ج ۹، ص ۶۵۵۲.

۷- مکارم شیرازی، ناصر، *کتاب النکاح*، ج ۵، ص ۸.

۱-۳ اسباب انحلال نکاح

در مورد نکاح دو بحث اصلی مطرح می‌شود: نحوه انعقاد نکاح، نحوه انحلال نکاح. به اعتقاد فقهای اهل سنت، مراد از انحلال عقد نکاح، قطع آن به واسطه اختیار زوج یا حکم قاضی است، که از طریق فسخ یا طلاق صورت می‌گیرد.^۱ از نظر فقهای امامیه، مراد از انحلال عقد نکاح، قطع رابطه زوجیت با وجود اقتضای بقای این رابطه است. در ماده ۱۱۲۰ قانون مدنی^۲، اسباب انحلال نکاح؛ فسخ، طلاق و بذل مدت در عقد موقت، دانسته شده است. در ماده مذکور؛ فوت یکی از زوجین و انفساخ از اسباب انحلال نکاح شمرده نشده است.^۳

۱-۳-۱ انفساخ

انفساخ، عبارت است از انحلال نکاح به صورت خود به خود، بدون اراده زوج و زوجه.^۴ عقد نکاح در مواردی مانند: لعان^۵، ارتداد یکی از زوجین بعد از انعقاد عقد نکاح^۶، وقوع رابطه رضاع بین زوجین^۷، منفسخ می‌گردد.

۱- زحیلی، وهبه، همان کتاب، ج ۹، صص ۶۸۶۴-۶۸۶۳.

۲- ماده ۱۱۲۰ قانون مدنی: «عقد نکاح به فسخ یا به طلاق، یا به بذل مدت در عقد انقطاع منحل می‌شود».

۳- طاهری، حبیب الله، همان کتاب، ج ۳، صص ۲۲۵.

۴- محقق داماد، سید مصطفی، همان کتاب، صص ۳۳۷؛ طاهری، حبیب الله، همان کتاب، ج ۳، صص ۲۲۷-۲۲۶.

۵- امام خمینی، سید روح الله، *تحریر الوسیله*، چاپ اول، مؤسسه مطبوعات دارالعلم، قم، بی تا، ج ۲، صص ۳۶۳.

۶- علامه حلی، حسن، *تحریر الاحکام الشرعیة علی مذهب الامامیه*، چاپ اول، مؤسسه امام صادق علیه السلام، قم،

۱۴۲۰ ق، ج ۳، صص ۴۹۸؛ شهید ثانی، زین الدین، *مسالك الافهام*، ج ۷، صص ۳۶۳.

۷- همان مأخذ، ج ۷، صص ۲۵۵.